

Міцкевич Адам

Біографія

АДАМ МІЦКЕВИЧ

(1798-1855)

Міцкевич — найвидатніший польський поет. Його роль для польської літератури можна порівняти з роллю Пушкіна для російської літератури, Шевченка — для української. Міцкевич був родоначальником нової польської літератури й нової польської мови. Польський поет, засновник польського романтизму, діяч національно-визвольного руху, народився 24 грудня 1798 року на хуторі Заосся біля міста Новогрудка, що входить нині до складу Білорусії. Раніше білоруські землі належали Литві, тому Міцкевич і називає своєю батьківщиною Литву. Батько його, Микола Міцкевич, адвокат, належав до дрібнопомісної шляхти. У будинку Міцкевичів жили волелюбні традиції польських патріотів. Микола Міцкевич сам брав участь у народно-визвольному повстанні 1794 року під керівництвом Тадеуша Костюшка й намагався прищепити почуття патріотизму та волелюбності своїм дітям. Багато цікавих легенд і повір'їв чув юний Адам і від Блажея, значення якого для поета можна порівняти зі значенням Орини Родіонівни для Пушкіна. Розвитку поетичної уяви Міцкевича сприяла й мальовнича природа околиць Новогрудки. Після закінчення школи Адам вступив на фізико-математичний факультет Віденського університету, на якому провчився рік. Навесні 1816 року перейшов на історико-філологічний факультет, що його закінчив у 1819 році. Серед професорів університету були видатні учені й громадські діячі. Тут читав лекції Йоахім Лелевель — родоначальник польської історіографії, брати Снядецькі та ін. Йоахім Лелевель, учитель Міцкевича в роки студентства, пізніше став його близьким другом. Протягом усього свого життя стояв у центрі польського революційного руху. Потім Міцкевич вчителював у Ковно (нині Каунас), 1819-1823). У Ковно Міцкевич побачив незвичайну бідність і убогість народу, гнобленого царською владою і царською поліцією. Це сприяло формуванню революційних поглядів поета, розумінню необхідності рішучої боротьби за визволення народу. Еволюція у світогляді молодого Міцкевича визначила багато в чому й розвиток його творчості. У своїх ранніх творах (до 1820 року) Міцкевич продовжував традиції класицизму, характерного для літератури XVIII століття. Міцкевич пише в цей час антиклерикальну повість "Анеля" у дусі Вольтера, поему "Картопля" і трагедію "Демосфен". Вже в цих творах Міцкевича звучать патріотичний пафос, віра в прогрес, мрія "про часи прийдешні", коли народи, забувши чвари, "у велику родину з'єднаються". Ранні твори Міцкевича (перший вірш опублікований у 1818 році) свідчать про захоплення вільнолюбними традиціями Освіти (переклад уривка з "Орлеанської діви" Вольтера; поеми "Мешко, князь Новогрудка", 1817, "Картопля", 1819). З 1817 року брав участь у створенні й діяльності патріотичних молодіжних гуртків ("прихильників чеснот"), найбільш значними творами цього періоду були "Пісня Адама"

— перший гімн філоматів, "Пісня філаретів", написав для них низку програмних віршів, зокрема "Оду до молодості" (1820), перейняту романтичним ентузіазмом молоді, що мріяла про боротьбу за волю. Вихованець Вільнюського університету, він вступив у таємне польське товариство молоді — "філоматів", що у своїй програмі проголошували прагнення до знань, але насправді прагнули до визволення й об'єднання Польщі. У "Оді до молодості" Міцкевич оспівав порив молодого ентузіазму, що руйнує підвалини старого світу. Союз польської молоді поставив епіграфом до свого статуту, прийнятого цього року, слова з "Оди до молодості": Юні друзі! Вставайте разом! Щастя усіх — наша мета і справа. Міцкевич розумів, що для вираження нових ідей, де прогресивні думки стали б надбанням народу, необхідні нові літературні форми. Молодий поет звертається до народної творчості, вбачаючи в ній життєдайне джерело поезії. Так з'являються перші балади Міцкевича, що знаменують початок польського романтизму. Міцкевич у своїх баладах використовує сюжети народної поезії, фантастику казок і переказів. Але поета приваблювали в народній творчості не лише фантастика та яскраві образи. У народі Міцкевич бачив виразника гуманних почуттів, правдивих суджень, високого патріотичного духу. У своїх баладах він прагнув утілити народні поняття про справедливість, моральний обов'язок, патріотизм.

У 1822 році був виданий перший том творів поета, до якого увійшли його балади та романси. Ідеї і теми, намічені в баладах, Міцкевич розвинув згодом у своїх великих творах цього періоду: у поемах "Гражина" і "Дзяди" (2 і 4 частини), що увійшли до другого тому його творів. Патріотичний сюжет балади "Світязь" — про подвиг народу, що загинув, але не піддався ворогові,— перегукується із сюжетом поеми "Гражина", у якій описана героїчна боротьба литовського народу проти хрестоносців. В основу сюжету поеми "Гражина" покладений реальний епізод з історії Литви початку XV століття. (Князь Новогрудка Литавор замислив зрадити литовського князя Вітольда через те, що той не хотів видавати місто Лиду, посаг його дружини Гражини. Вона надягає зброю Литавора й стає до бою проти тевтонських лицарів, де й гине. Литавор мстить за неї, убиває командора й спокутує свою провину, сходячи на багаття разом зі своєю дружиною.) Історичний сюжет під пером Міцкевича набуває романтичного забарвлення. Він яскраво, пристрасно оспівав подвиг відважної народної героїні. Організацію викрили царські шпики та їхні польські посібники. "Філоматів" і близьких до них "філаретів" у 1823 році заарештували, ув'язнили, а восени 1824 року засудили до різного ступеня покарань. Міцкевича не вислали у Сибір, не віддали у солдати. Йому було наказано вирушити до Петербурга.

Перший віршований збірник Міцкевича ("Поезія", т. 1, 1822) став маніфестом романтичного напрямку в польській літературі. До 2-го тому "Поезії" (1823) увійшла романтична поема "Гражина", що поклала початок жанру т.зв. польської "поетичної повісті"; написана на сюжет з історії Литви, вона утверджувала подвиг і самопожертву героїчної особистості. До другого тому поезії Міцкевича також були включені 2 і 4 частини драматичної поеми "Дзяди". Перша частина поеми залишилася незавершеною, третя частина з'явилася через десять років і мала самостійний

характер. У передмові до другої частини Міцкевич пояснює назву поеми: "Дзяди — це назва урочистого обряду, що його справляє донині простий люд у багатьох місцевостях Литви, Пруссії, Курляндії в пам'ять "дзядів", тобто померлих предків". Міцкевича полонила в цьому старовинному обряді не лише романтична таємничість, особлива роль долі у земних справах людей. У перших частинах "Дзядів" уже намічається соціальна схема, що надалі буде основною у творчості Міцкевича.

Арештований (1823) у справі філоматсько-філаретських організацій, Міцкевич був у 1824 році висланий з Литви і до 1829 року перебував у Росії (Петербург, Одеса, Москва, знову Петербург), де зблизився з учасниками декабристського руху (К. Ф. Рилєєв, О. О. Бестужев) і видатними письменниками (О. С. Пушкін і ін.), що високо оцінили його талант. Ці дружні зв'язки сприяли визріванню в Міцкевича ідеї революційного союзу народів Росії і Польщі. Міцкевич пробув у Петербурзі близько трьох місяців, а потім його послали до Одеси, де він мав посісти посаду викладача в ліцеї Рімельє. Вільних місць не виявилось. З Петербурга надійшло розпорядження не залишати неблагонадійного поета в Одесі, а відправити його до глибинних губерній Росії. Поки тривало листування щодо подальшого місцеперебування Міцкевича, він відвідав Крим, що справив дуже сильне враження на поета й надихнув його на створення прекрасного циклу "Кримських сонетів". Коли Міцкевич повернувся з Криму, він довідався про своє призначення до канцелярії московського генерал-губернатора.

У Росії вийшла книга Міцкевича "Сонети" (1826) з циклом "Кримські сонети", що вразили читача пишнотою пейзажних картин, проникнутих ліризмом, образом героя- "пілігрима", який сумує за покинутою батьківщиною, і новими для польської поезії східними мотивами. У 1828 році була опублікована поема "Конрад Валленрод" (про боротьбу литовців із тевтонською навалою), що зображувала трагічного героя — самотнього борця, котрий жертвує особистим щастям. Наприкінці 1825 року Міцкевич приїхав до Москви. Величезний вплив на Міцкевича справили наслідки повстання декабристів. Він важко переживав жорстоку розправу Миколи І з героїчними революціонерами. Один з біографів поета писав: "Не можна вгадати, узявся б Міцкевич за зброю, якби опинився в Петербурзі під час повстання 14 грудня 1825 року. Але безсумнівно, що він би розділив їхню долю...". Спочатку Міцкевич жив у Москві усамітнено, спілкуючись лише зі своїми віденськими друзями-філоматами. Навесні 1826 року Міцкевич познайомився з московським літератором Миколою Полевым, який ввів його до літературних кіл Москви. Міцкевич зблизився з найвидатнішими представниками російської літератури — Баратинським, Веневітіновим, Вяземським, Соболевським та іншими,

У жовтні 1826 року відбулося знайомство Міцкевича з Пушкіним, що потім переросло в щире дружбу. 12 жовтня 1826 року він був присутній при читанні Пушкіним "Бориса Годунова" у поета Д. Веневітінова. Відтоді й аж до свого від'їзду Міцкевич перебував у центрі культурного життя Росії. Живучи в Москві, часом наїжджав до Петербурга, бував на літературних вечорах, зустрічах, де він, володіючи неперевершеним талантом імпровізатора, часто виступав. Збереглося багато спогадів

про ці імпрровізації поета. У Петербурзі Міцкевич познайомився з Жуковським, Грибоедовим, Криловим, Дельвігом, чимало часу проводив у бесідах з Пушкіним. Міцкевич планував видавати в Росії польський журнал "Ірида", який би сприяв розширенню польсько-російських культурних зв'язків. Однак йому, як особі під "підозрою", це видання було заборонене. Важко переоцінити значення російського періоду життя для розвитку творчості Міцкевича. Затятий ворог самодержавства, він однак чудово порозумівся з російськими революціонерами. У Росії Міцкевич сформувався як поет дружби слов'янських народів. Тут він став глибше розуміти ідею національної незалежності Польщі, збагнувши її тісний зв'язок з міжнародною політикою. У ці роки він стає оповісником політичної свободи. Одночасно відбувалося і зростання художньої майстерності Міцкевича, цьому сприяло спілкування з російськими літературними діячами, і насамперед з Пушкіним. Загальний тодішній рівень російської культури був значно вищий за польську. "Ми відстали в літературі на ціле сторіччя",— писав Міцкевич своєму другу Одініну. Під час свого перебування в Росії Міцкевич створив чимало прекрасних ліричних віршів. У 1826 році окремим виданням вийшли його "Сонети". Він переклав польською дві арабські балади, написав вірш "Фаріс", балади "Воевода" і "Три Будріса". У його баладах, написаних у Росії, немає надмірної фантастики й дидактики, вони ближчі до балад Пушкіна. Не випадково саме "Воеводу" і "Будріса" вибрав для перекладу Пушкін. Вершиною творчості Міцкевича цього періоду стала поема "Конрад Валленрод", що вийшла друком у 1828 році. Це патріотична поема, сюжет якої узятий з історії XIV століття. Поема Міцкевича закликала до боротьби за свободу батьківщини, в ім'я якої не страшні ніякі жертви. Саме так сприйняли її польські патріоти в дні повстання 1830 року: вона була для них бойовим закликком до дії. Високу оцінку отримала поема Міцкевича в середовищі російських літераторів. Ксенофонт Полевой писав: "Численне коло російських шанувальників поета знало цю поему, не знаючи польської мови, тобто знало її зміст, вивчало подробиці і красу її." Це мало не єдиний у своєму роді подібний приклад. 1828 року в Петербурзі вийшли два томи творів Міцкевича.

У 1829 році Міцкевич виїхав з Росії і відвідав Німеччину, Швейцарію, Італію. Після невдалої спроби приєднатися до Польського повстання 1830 року поет назавжди залишився в еміграції (жив переважно в Парижі), продовжуючи літературну й революційну діяльність. У 3-ій частини "Дзядів" (1832) Міцкевич закликав співвітчизників продовжувати боротьбу. Егоїзму й угодовству "верхів" суспільства він протиставив героїзм і стійкість патріотичної молоді, надію на внутрішні сили нації, створив титанічний образ поета Конрада; співчуваючи стражданню народу, герой викликає на двобій Бога як винуватця панівного зла у світі. Драма мала вільну фрагментарну побудову, два плани дії: фантастичний і реальний. До неї примикав епічний "Уривок" — картини самодержавної Росії, гнівний памфлет на царат. Тут же поет висловив солідарність із передовими людьми Росії (вірш "Пам'ятник Петрові Великому", "Російським друзям"). Разом з тим у 3-ій частині "Дзядів" (як і в художньо-публіцистичному творі "Книги польського народу і польського пілігримства", 1832)

Міцкевич викладає доктрину так званого польського месіанізму, відповідно до якої страждання Польщі пов'язані з особливим історичним покликанням народу-мученика. Поет закликає польську еміграцію до участі в "спільній війні за свободу народів", у європейській революції (ці ж думки містяться в статтях Міцкевича в газеті "Пельгжим польски", 1832-33).

У 1834 році Міцкевич опублікував останній свій великий твір — поему "Пан Тадеуш". Ця польська національна епопея, у якій чітко проявилися реалістичні тенденції, стала енциклопедією старопольського побуту, шедевром словесного живопису, типізації та індивідуалізації персонажів; з гумором і сумом малює Міцкевич світ шляхетської старовини, не притлумлюючи його вад, розуміючи його історичну приреченість і в той же час милуючись його барвистістю. Поему справедливо називають "Енциклопедією польського життя". Перед читачем з'являється польське життя у всьому його розмаїтті: його природа, картини побуту, битви, незабутні типажі проминулої Польщі й молоде покоління. Поема пронизана глибоко патріотичною ідеєю: необхідністю національної єдності перед лихом, що посіло країну,— втратою національної незалежності. Художня сила поеми неосяжно велика. "Пан Тадеуш" по праву належить до кращих здобутків світової літератури. Після написання "Пана Тадеуша" поетична діяльність Міцкевича (якщо не брати до уваги кількох невеликих віршів) зовсім припиняється. Але він продовжує слугувати справі визволення Польщі та єдності народів як публіцист, громадський діяч. У ці роки Міцкевич працював над "Історією Польщі" та "Історією майбутнього", написав дві драми французькою мовою. Значний інтерес для характеристики поглядів Міцкевича представляє написаний ним у 1837 році некролог на смерть Пушкіна. Некролог — яскраве свідчення любові польського поета до великого Пушкіна. В наступні роки Міцкевич майже не писав (останній зліт його натхнення — кілька ліричних віршів, 1838-39). Він провадив активну суспільну і культурну діяльність: у 1839-40 роках читав курс римської літератури в Лозанні, потім (до 1844 року) посідав кафедру слов'янських літератур у паризькому Коллеж де Франс.

У 1841 році почалася криза у світогляді поета: він вступив у секту містика А. Тов'яньського. У 1848 році Міцкевич відновив революційну діяльність: створив польський легіон, що боровся за свободу Італії, у Парижі працював у газеті "Трибюн де пепль", виступав зі статтями революційно-демократичного характеру, виявляючи інтерес до утопічного соціалізму, закликаючи до революційного союзу народів. Під час Кримської війни 1853-56 років Міцкевич вирушив з політичною місією до Константинополя, де помер від холери (похований у Парижі, прах був перенесений до Кракова в 1890 році).

Поезія Міцкевича мала величезне значення для польського національно-визвольного руху, для розвитку демократичної думки, відновлення польської літератури; вона збагатила літературну мову, віршування, поетичні жанри. Істотною є роль Міцкевича в розвитку польського театру (постановки його "Дзядів", численні висловлення з питань драматургії). У Росії Міцкевич набув популярності ще за життя.

Його вірші перекладали О. С. Пушкін, М. Ю. Лермонтов, К. Ф. Рилєєв, І. І. Козлов, М. П. Огарьов, А. М. Майков, М. Л. Михайлов, А. А. Фет, В. Я. Брюсов, І. О. Бунін і ін. Українські поети ще за життя Міцкевича в Росії почали цікавитися його творчістю. У 1826р. П. Гулак-Артемовський публікує свій переклад балади "Твардовський". Перший переклад з циклу "Кримських сонетів" — сонет "Аккерманські степи" — надрукував Шпигоцький у 1830 році. Творчість А. Міцкевича високо цінували і Т. Шевченко, і І. Франко, і Леся Українка. У дореволюційний час досить значна частина творів Міцкевича була перекладена українською мовою. Видатним досягненням перекладацького мистецтва є переклад Максимом Рильським "Пана Тадеуша" і "Кримських сонетів".

Однак значення Міцкевича не вичерпується його літературною діяльністю. Міцкевич був передовим Політичним діячем свого часу. Він стояв у центрі польського революційного руху. Першорядне значення Польщі в розвитку передових революційних ідей століття визначило і світове значення Міцкевича, котрий ще за життя був для усього світу символом боротьби свого народу за волю. Творчість Міцкевича, одухотворена великими патріотичними та гуманістичними ідеями, у наші дні стала надбанням широких народних мас. Адам Міцкевич ще за життя здобув світову славу, однак, можна з упевненістю сказати, що справжнє всенародне й всесвітнє визнання він здобув тільки після перемоги польського робітничого класу та утвердження народно-демократичної влади в Польщі.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

"Пан Тадеуш", "Кримські сонети", "Дзяди", "Світязь", "Ода до молодості",

ЛІТЕРАТУРА: 1. Ростоцкий Б. И. Адам Мицкевич и театр.— М., 1976; 2. Дерналович М. Адам Мицкевич.— Варшава, 1981.